

cultivate critical life skills. Encouraging children to read is an investment in their future—one that will continue to pay off in a digital age.

References:

1. Krashen, S. (2004). *The Power of Reading: Insights from the Research* (2nd ed.). Libraries Unlimited.
2. National Endowment for the Arts. (2007). *To Read or Not To Read: A Question of National Consequence*.
3. Wolf, M. (2008). *Proust and the Squid: The Story and Science of the Reading Brain*. Harper Perennial.
4. OECD. (2010). *PISA 2009 Results: Learning to Learn – Student Engagement, Strategies and Practices*.
5. Clark, C., & Rumbold, K. (2006). *Reading for Pleasure: A Research Overview*. National Literacy Trust.
6. Uteshova Z. TESTS AS ONE OF THE WAYS OF ASSESSMENT IN LANGUAGE TEACHING //InterConf.–2020.
7. Nurlibaeva Nargiza Azatovna, & Tajieva Aliya Utebaevna. (2024). THE EFFECTIVENESS OF THE COMMUNICATIVE APPROACH IN TEACHING ENGLISH TO MEDICAL STUDENTS: A REVIEW OF RECENT RECENT RESEARCH. Hamkor Konferensiyalar, 1(7), 357–359. Retrieved from <https://academicsbook.com/index.php/konferensiya/article/view/841>

ФРАЗЕОЛОГИЯЛЫҚ БАРЛЫҚ КӨРИНИСИ: КОМПОНЕНТЛИ ҚУРАМ

Мухаммадияров Айдос Жолдасбай улы,
НМПИ излениўшиси

Хәр бир социумда болған хәм болып атырған өзгерислер тураклы жүз бергенликтен, бул халықтың аңын, тиллик кубылысларын хәм өзгешеликлеринде тиккелей көринис табады, ал буларды тереңирек билиў тилдиң фразеология тараўына қараўға жол баслайды, өйткени ол кең тармақлы хәм қайталанбас миллий менталлықты яки миллий-мәдений хәм тарыйхый спецификаны өз ишине қамтыйды. Фразеологизмлер бойынша инглис тил билиминде Шарль Балли, А.В.Кунин, Дж.Р.Фёрс, Майкл Холидей, Фернанда Читра, Аида Корчонен, Питер Ньюмарк, русларда В.В.Виноградов, Н.М.Шанский, И.И.Чернышев, Е.А.Земская, А.А.Потебня, И.А.Смирницкий, Н.Ф.Алефиренко, Н.Н.Семенов, В.Н.Телиялар, өзбек хәм қарақалпақ тилтаныў илиминде Т.И.Хасанов, Н.М.Каримов, Ш.А.Рахматуллаев, З.А.Абдуазизов, Ғ.Х.Қаюмов, Ж.Эшбаев, Қ.Пахратдинов, Қ.Бекниязов, Б.Т.Юсупова, А.Қ.Пирниязовлар тереңнен изертлеў жумыслары алып барған. Сондай-ақ, Г.К.Кдырбаева¹⁰ «Man/Адам» концептин, Г.А.Усенова¹¹ «Mother/Ана» концептин хәм А.Н.Садуллаева¹² «Love/Мухаббат» концептин фразеологиялық кеңликте үйренеди, ал А.А.Худайбергенов¹³ инсан характерин сәўлелендириўши фразеологиялық бирликлерди үйренген.

¹⁰ Кдырбаева Г.К. Лингвокультурологические и лингвокогнитивные особенности единиц концептосферы «man» и «адам» (на примере английского и каракалпакского языков): Автореф. дис. д-ра. филол. наук. – Т., 2017. – 45 с.

¹¹ Усенова Г.А. «Mother/Ана» концепти идентификаторларининг лисоний-маданий хусусиятлари (инглиз ва қарақалпақ тиллари мисолида): Филол. фан. Фалс. (PhD) ..д-ри дис. автореф. – Нукус, 2020. – 54 с.

¹² Sadullaeva A.N. «Love/Muhabbat» konseptining lingvomadaniy xususiyatlari (ingliz va qoraqalpoq tillari misolida): Filol.fan. Fals. (PhD)..d-ri. dis. avtorefer. – Nukus, 2024. – 54 b.

¹³ Худайбергенов А.А. Маданиятлараро мулоқотда инсон характерини ифодаловчи фразеологик бирликларнинг ўзига хос хусусиятлари (инглиз ва қарақалпақ тиллари мисолида): Автореф. дис. ...филол. наук. Нукус, 2022. – 26 б. (- 58 б.)

Н.Ф.Алефиренко хэм Н.Н.Семененколар фразеологизмлер синхрон яки хэзирги, диахрон яки тарыйхый болатынлыгы ҳаққында тоқталып, олар нелерди өз ишине алатуғынлыгына былай пикир билдиреди: фразеологияны үйрениў предмети фразеологизмлер, фразеологиялық бирликлер хэм фраземалар деп те аталады. Сол себепли, мәлим бир тилдеги бәрше фразеология деп атаў да абзал, себеби бул ҳалда бир қыйлылық пайда болады.¹⁴

А.А.Худайбергенов пикиринше, тилде фразеологиялық бирликлер халық мәдениятының тасыўшысы сыпатында эфирлер аса жасайды. Онда халықтың тарыйхый тәжирийбеси, өмирлик бақлаўлары, ўақия-хәдийселерге берген өзине тән баҳасы, шахсқа мүнәсибети, умтылыслары, арзыў-нийетлери, эмоционал-экспрессив дунья қарасы, дуньяны когнитив аспектте аңлаўы, тил белгиси сыпатында оған сөйлеўшиниң хэм тыңлаўшының коннотатив симпатиясы яки антипатиясы дәстүр сыпатында сәўлеленеди.¹⁵ Ал бул мәденият тасыўшы куралларды үйрениў ҳаққында рус илимпазы В.Н.Телия былай деген: «мәденият тили» түрли семиотикалық системаларда геўделенеди. Тәбийий тилде оның көркемлилиги хэм мүнәсибети мәдений «нәрселер» хэм түсиниклер атлары мазмунында жыйнақлы болмай, халық хикметлери тәлийматларында нақыллар, мақаллар, хәр түрли тиллик қәлиплер, өлшемлер, белгилерде, сондай-ақ, претцедент текстлериндеги белгили фразалар, максимлар хэм басқаларда өз көринисин тапқан.¹⁶ Демек, «руўх» концепти де белгили бир халық фразеологиялық барлық айнасындағы тарыйх тәжирийбеси хэм инсанлардың өмирлик гүзетиўлери менен байланысly қәлиплер, өлшемлер, белгилерди ашып бере алады.

Фразеологизмлер эмоциональ-экспрессивлик, стиллик, грамматикалық хэм миллий-мәдений қәсийетлерге ийе болады. Олар тилдеги шахстың ойын өткир, тәсирли хэм тужырымлы шығыўына тәсир көрсетеди. Фразеологизмлер компонентлерди де өз ишине алады хэм бирлгелкили лексикалық мәниге теңлеседи. Б. Юсупова да өз мийнетинде бул ҳаққында келтирген: «...еки ямаса бирнеше сөзлердиң дизбегинен турақласқан дизбегинен ибарат болып, курамындағы компонентлердиң мәнилеринен басқа мәни билдиретуғын, турақлы курамы хэм курылысы менен ажыралып туратуғын бирликлер тилде фразеологизмлер деп те жүритиледи».¹⁷ Мысалы: 1. When the soul **break free** from earthly chains, it rises up to meet the infinite plains (Byron). Кемелер қаўсаған қайырда тозып, Көрсен **жүрек сызлар**, дәртлерин қозып (И.Ю). 2.The soul **holds on** through storm and strife, Clinging to dreams that kindle life (Byron). Қайтып берер болса Аралды бизге, **Жанды қурбанлыққа бергим** келеди (И.Ю.). Көрип турғанымыздай бул мысалларда фраземаларды көрийүмизге болады: 1. **break free**. 2. **hold on** 3. **жүрек сызлар** 4. **жанды қурбанлыққа бергим келеди**.

Компонентлер саны: break free – 2, hold on – 2, жүрек сызлаў – 2, жанды қурбанлыққа берийў – 3. Биринши компонентлер: break, hold, жүрек, жанды. Екинши компонент: free, on, сызлар, қурбанлыққа. Үшинши компонент: дәслепки үшеўинде жоқ, бергим келеди. Лексикалық курам: - break, free – hold, on, - жүрек, сызлаў, - жан, қурбанлық, берийў. Структуралық курам: break, hold, сызлаў, қурбанлыққа берийў – фейил, free – келбетлик, on – қосымта, жан – атлық. 1. Фейил + келбетлик 2. Фейил + қосымта 3. Атлық + фейил. 4. Атлық + фейил. Мәнис: **break free** – тосықларға қарсы тұрыў, **hold on** – сабырлы болыў, шыдамлы болыў, **жүрек сызлаў** –

¹⁴ Алефиренко Н.Ф. Фразеология и паремиология: Учебное пособие для бакалаврского уровня филологического образования / – М.: Флинта: Наука, 2009, – С.15. (-344 с.)

¹⁵ Худайбергенов А.А. Маданиятлараро мулоқотда инсон характери́ни ифодаловчи фразеологик бирликларнинг ўзига хос хусусиятлари (инглиз ва қорақалпоқ тиллари мисолида): Автореф. дис. ...филол. наук. Нукус, 2022. – 26 б. (- 58 б.)

¹⁶ Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1996. – С.238. (- 289б.)
Yusupova B. Qaraqalpaq tiliniń frazeologiyası. Oqıw qollanba/B.Yusupova. – Toshkent. «Tafakkur qanoti», 2014. – 10. (- 244 b.)

дэрттен аянышлы халға түсиў, азап шегиў, **жанды қурбанлыққа бериў** – жэни тэни менен ислеў, бағышлаў. Сөз шақап категориясы бойынша фейил сөз шақабы.

Пайдаланылған әдебиетлар:

1. Алефиренко Н.Ф. Фразеология и паремиология: Учебное пособие для бакалаврского уровня филологического образования / – М.: Флинта: Наука, 2009, – С.15. (-344 с.)
2. Sadullaeva A.N. «Love/Muhabbat» konseptining lingvomadaniy xususiyatlari (ingliz va qoraqalpoq tillari misolida): Filol.fan. Fals. (PhD)..d-ri. dis. avtorefer. – Nukus, 2024. – 54 b.
3. Yusupova B. Qaraqalpaq tiliniń frazeologiyası. Oqıw qollanba/B.Yusupova. – Toshkent. «Tafakkur qanoti», 2014. – 10. (- 244 b.)
4. Кдырбаева Г.К. Лингвокультурологические и лингвокогнитивные особенности единиц концептосферы «тап» и «адам» (на примере английского и каракалпакского языков): Автореф. дис. д-ра. филол. наук. – Т., 2017. – 45 с.
5. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1996.-288 с.
6. Усенова Г.А. «Mother/Ана» концепти идентификаторларининг лисоний-маданий хусусиятлари (инглиз ва қорақалпоқ тиллари мисолида): Филол. фан. Фалс. (PhD) ..д-ри дис. автореф. – Нукус, 2020. – 54 с.
7. Худайбергенов А.А. Маданиятлараро мулоқотда инсон характери и фодоаловчи фразеологик бирликларнинг ўзига хос хусусиятлари (инглиз ва қорақалпоқ тиллари мисолида): Автореф. дис. ...филол. наук. Нукус, 2022. – 58 б.

**THE USAGE OF DERIVATIONAL AFFIXES IN KUTADGU BILIG AND THEIR
EQUIVALENTS IN KAZAKH TURKIC**

Orazbayeva Gulshad Medetkyzy

*3rd Year Bachelor Student, Department of Pedagogical Foreign Languages, Faculty of
Philology, Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkistan, Kazakhstan*

Abstract: This article explores the derivational suffixes found in Kutadgu Bilig and their equivalents in the Kazakh language. The primary aim of the study is to analyze how these historical affixes function in the context of the Old Turkic language and how similar structures are used in modern Kazakh. The research is based on a comparative and descriptive method, focusing on semantic and structural parallels. The study also highlights the cultural and linguistic continuity within Turkic languages, demonstrating the preservation and transformation of suffixes across centuries. This analysis contributes to a deeper understanding of the historical development of the Kazakh language and its connection to classical Turkic heritage.

Keywords: Kutadgu Bilig, derivational suffixes, Kazakh language, Old Turkic, comparative analysis.

Introduction. The study of historical Turkic texts plays a significant role in understanding the development of modern Turkic languages, particularly Kazakh. One of the most prominent works of Old Turkic literature is Kutadgu Bilig, written by Yusuf Khass Hajib in the 11th century. This literary masterpiece not only reflects the sociopolitical and ethical values of the Karakhanid period but also serves as a rich linguistic resource that contains numerous examples of derivational suffixes.

In Turkic linguistics, derivational suffixes are essential in word formation and semantic expansion. Through suffixation, new nouns, adjectives, and verbs are derived, enabling a deeper exploration of language structure and function. The aim of this paper is to examine the derivational suffixes found in Kutadgu Bilig and compare them with their modern Kazakh equivalents. Such